

BÖLÜM 5

SAĞLIK OKURYAZARLIĞI: KAVRAMSAL YAPISI, BOYUTLARI VE ÖLÇME-DEĞERLENDİRME YÖNTEMLERİ

Mesut TELEŞ¹

GİRİŞ

Bu bölümde öncelikle okuryazarlık ve ilişkili olduğu kavramlar açıklanmış, sonrasında okuryazarlık ve sağlık okuryazarlığı ilişkisine yer verilmiştir. Arkasından sağlık okuryazarlığı kavramı açıklanmış ve sağlık okuryazarlığının kavramsal yapısı, sağlık okuryazarlığının boyutları ve sağlık okuryazarlığını ölçme-değerlendirme konuları anlatılmıştır.

OKURYAZARLIK VE İLİŞKİLİ OLDUĞU KAVRAMLAR

Okuma-yazma (reading-writing) ve okuryazarlık (literacy) kavramları, günlük yaşamda birbirinin yerine geçebilmektedir. Tarihsel gelişime bakıldığında okuryazarlık kavramının okuma-yazmadan sonra geliştiği ve temelinin okuma-yazmaya dayandığı söylenebilir. Dolayısıyla okuryazarlık ve okuma-yazma farklı kavramlardır. Bu nedenle öncelikle bu kavramların özelliklerini belirtmek gerekmektedir (Gül, 2007).

Okuma kavramı, değişik şekillerde tanımlanabilmektedir. Bunun altında yatan temel sebep; okuma eyleminin gözle görülemeyen karmaşık zihinsel bir sürece sahip olmasıdır. Kısaca okuma, yazılı simgeleri anlamlandırma, kavrama ve yorumlama eylemi (Kurudayıoğlu, 2011), bir başka ifadeyle yazılı bir materyalde yer alan sembolleri çözümleyebilme yeteneği veya becerisidir. Okuma; okuyucu, okunan metin ve okuma durumunun kapsamı arasında iletişim kurulması yoluyla anlam oluşturma sürecidir (Gül, 2007). Okuma eylemi gerçekleştirilirken, okunan materyalin sadece bir uyarıcıdan ibaret olduğu unutulmamalıdır. Çünkü, burada gerçekleşen olay, alfabeler ile kodlanarak oluşturulan mesajın karşı tarafa iletilmesi neticesinde, karşı tarafın zihninde bir anlam kazanması olayıdır. Okunan metin veya herhangi bir materyal, burada sadece bir araç görevi görmek-

1 Dr. Öğr. Üyesi Mesut TELEŞ, Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi, Sağlık Yönetimi Bölümü, mesutteles@ohu.edu.tr

KAYNAKLAR

- Agency for Healthcare Research and Quality. (2010). *Health Literacy Universal Precautions Toolkit*. AHRQ Publication No. 10-0046-EF, Rockville, DC: Author.
- American Medical Association Foundation. (2007). *Health literacy and patient safety: Help patients understand*. Chicago, DC: Author.
- Ankara Halk Sağlığı Müdürlüğü. (2016). Sağlık okuryazarlığı atılımı. *Ankara Halk Sağlığı Dergisi*, 1(4), 48-49.
- Aslantekin, F. (2011). Yetişkinlerin sağlık okuryazarlık durumları ve etkileyen faktörler (Tip II diyabetli hasta örneği). Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, Ankara.
- Aslantekin, F. & Yumrutaş, M. (2014). Sağlık okuryazarlığı ve ölçümü. *TAF Preventive Medicine Bulletin*, 13(4), 327-334.
- Aşıcı, M. (2009). Kişisel ve sosyal bir değer olarak okuryazarlık. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 7(17), 9-26.
- Australian Commission on Safety and Quality in Health Care (2013). *Consumers, the health system and health literacy: Taking action to improve safety and quality*. Consultation Paper. Sydney: ACSQHC.
- Aydan, S. (2021). E-sağlık okuryazarlığı. Korku, C. (Ed.), *Sağlık sektöründe yenilikçi teknolojiler içinde* (1. Baskı, s.29-58). Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Baker, D.W. (2006). The Meaning and the Measure of Health Literacy. *Journal of General Internal Medicine*, 21(8), 878-83
- Baker, D.W., Williams, M.V., Parker, R.M., Gazmararian, J.A. & Nurss, J. (1999). Development of a brief test to measure functional health literacy. *Patient Education and Counseling*, 38, 33-42..
- Chinn, D. (2011). Critical health literacy: A Review and critical analysis. *Social Science & Medicine*, 73(1), 60-67.
- Christmann, S. (2005). Health literacy and internet: Recommendations to promote health literacy by the means of the internet. *EuroHealthNet*, DC: Author.
- Çınarlı, İ. (2014). Sağlık enformasyonu ve sağlık okuryazarlığı. *Sağlığa ve Sosyal Politikalara Bakış Dergisi*, 7(19), 20-25.
- Çimen, Z. (2015). Kronik hastalığı olan yaşlı bireylerde sağlık okuryazarlığı ve sağlık algısı ilişkisi. Yüksek Lisans Tezi, Ege Üniversitesi, İzmir.
- Davis, T.C., Long, S.W., Jackson, R.H., Mayeaux, E.J., George, R.B., Murphy, P.W. et al. (1993). Rapid estimate of adult literacy in medicine: A shortened screening instrument. *Family Medicine*, 25(6), 391-395.
- Durusu Tanrıöver, M., Yıldırım, H.H., Demiray Ready, N., Çakır, B. & Akalın, H.E. (2014). *Türkiye Sağlık Okuryazarlığı Araştırması*. Ankara, Sağlık-Sen Yayınları.
- Ege, P. (2011). Dil ve kavram gelişimi. Topbaş, S.S. (Ed.), *Çocuklarda okuryazarlık gelişimi içinde* (5. Baskı, s.171-188). Ankara: Kök Yayıncılık.
- Gilbert, M., Dulai, J., Wexel, D. & Ferlatte, O. (2014). *Health literacy, sexual health, and gay men*. British Columbia, Canada, DC: Author.
- Golbeck, A.L., Ahlers-Schmidt, C.R., Pschal, A.M. & Dismuke, S.E. (2005). A Definition and operational framework for health numeracy. *American Journal of Preventive Medicine*, 29(4), 375-376.
- Gül, G. (2007). Okuryazarlık sürecinde aile katılımının rolü. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi*, 8(1), 17-30.
- Güneş, F. (1997a). Okuryazarlık kavramı ve düzeyleri. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 27(2), 499-507.
- Güneş, F. (1997b). *Okuma-Yazma öğretimi ve beyin teknolojisi*. Ankara, Ocak Yayınları.
- Güneş, F. (2003). Okuma-yazma öğretiminde cümlelerin önemi. *Türklük Bilimi Araştırmaları Türkçe'nin Öğretimi Özel Sayısı*, 13, 39-48.
- Harper, R. (2013). Comprehensive health literacy assessment for college students. Doctoral dissertation, Colorado State University, Colorado.
- Ingram, R.R. (2010). Health literacy and adherence to antihypertensive regimens in African Ame-

- ricans ages 50 and older. Doctoral dissertation, The University of North Carolina, Greensboro. Institute of Medicine (2004). *Health literacy: A Prescription to end confusion*. Washington, The National Academies Press, DC: Author.
- Kanj, M. & Mitic, W. (2009). *This paper was prepared as a working document for discussion at the 7th Global Conference on Health Promotion, "Promoting Health and Development: Closing the Implementation Gap*. Consultants to the Eastern Mediterranean Region, World Health Organization.
- Kurudayıoğlu, M. (2011). Zihinsel ve fiziksel bir süreç olarak okuma. Gazi Üniversitesi, *Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 31(1), 15-29.
- Kwan, B., Frankish, J. & Rootman, I. (2006). *The Development and validation of measures of "health literacy" in different populations*. UBC Institute of Health Promotion Research and UVic Community Health Promotion Research, DC: Author.
- MacLeod, S., Musich, S., Gulyas, S., Cheng, Y., Tkatch, R., Cempellin, D., ... & Yeh, C. S. (2017). The impact of inadequate health literacy on patient satisfaction, healthcare utilization, and expenditures among older adults. *Geriatric Nursing*, 38(4), 334-341.
- Mahmud, A.J. (2013). Designing ICT-supported health promoting communication in primary health care. Doctoral dissertation, School of Health Science, Blekinge Institute of Technology, Sweden.
- McLaughlin, R.A. (2009). Associations among health literacy levels and health outcomes in pregnant women with pregestational and gestational diabetes in an urban setting. Doctoral dissertation, The University of Tennessee Health Science Center, Tennessee.
- Morris, N.S., Daclean, C.D, Chew, L.D. & Littenberg, B. (2006). The Single Item Literacy Screener: Evaluation of a brief instrument to identify limited reading ability. *BMC Family Practice*, 2006, 7(21).
- Morris, N. S., Field, T. S., Wagner, J. L., Cutrona, S. L., Roblin, D. W., Gaglio, B., ... & Mazor, K. M. (2013). The association between health literacy and cancer-related attitudes, behaviors, and knowledge. *Journal of health communication*, 18(sup1), 223-241.
- Moyer, L. (2012). The Massachusetts BMI letter: Parents' responses, conceptualizations of weight, and health literacy skills. Master's thesis, University of Massachusetts Amherst, Massachusetts.
- Moynihan, A. (2015). The Association of maternal health literacy levels and preterm birth. Doctoral dissertation, Walden University, Minneapolis.
- National Adult Literacy Agency (2009). *Literacy Audit for Healthcare Settings*. Dublin, DC: Author. https://www.healthpromotion.ie/hp-files/docs/HSE_NALA_Health_Audit.pdf. Erişim tarihi: 27.09.2016.
- North Carolina Institute of Medicine (2007). *Just what did the doctor order? Addressing low health literacy in North Carolina*. NC IOM Task Force on Health Literacy. Durham, NC.
- Nutbeam, D. (2000). Health literacy as a public health goal: a challenge for contemporary health education and communication strategies into the 21st century. *Health Promotion International*, 15 (3), 259-267.
- Onotai, L.O. (2008). A Review of the impact of the health literacy status of patients on health outcomes. *The Nigerian Health Journal*, 8(3-4), 32-38..
- Özenç, G.Ö. (2012). İlköğretim beşinci sınıf öğrencilerinin işlevsel okuryazarlık düzeyleriyle akademik başarıları arasındaki ilişki. Doktora tezi, Marmara Üniversitesi, İstanbul.
- Özkan, S., 2014. Sağlık Okuryazarlığı. *Sağlığa ve Sosyal Politikalara Bakış Dergisi*, 7(19): 36-39.
- Peiravian, F., Rasekh, H.R., Hashemi, H.J, Mohammadi, N., Jafari, N. & Fardi, K. (2014). Drug literacy in Iran: the Experience of using "The Single Item Health Literacy Screening (SILS) Tool". *Iranian Journal of Pharmaceutical Research*, 13(suplement), 217-224.
- Rootman, I. & Gordon-El-Bihbety, D. (2008). *A Vision for a health literate Canada: Report of the expert panel on health literacy*. Ottawa, Canadian Public Health Association, DC: Author.
- Sabbahi, D.A. (2013). Association between oral health literacy and patient-centred and clinical outcomes. Doctoral dissertation, University of Toronto, Toronto.
- Schwartzberg, J.G., Cowett, A., VanGeest, J. & Wolf, M.S. (2007). Communication techniques for

- patients with low health literacy: A Survey of physicians, nurses, and pharmacists. *American Journal of Health Behaviour*, 31(1), 96-104.
- Sezgin, D. (2013). Sağlık okuryazarlığını anlamak. Çınarlı, İ. ve Yücel, H. (Ed.). Sağlık İletişimi içinde (s. 73-92). *Galatasaray Üniversitesi İletişim Fakültesi Yayını*, İletişim, Özel sayı 3.
- Shaw, S.J., Huebner, C., Armin, J., Orzech, K. & Vivian, J. (2008). The Role of Culture in Health Literacy and Chronic Disease Screening and Management. *Journal of Immigrant and Minority Health*, 11(6), 460-67.
- Squiers, L., Peinado, S., Berkman, N., Boudewyns, V. & McCormack, L. (2012) The health literacy skills framework. *Journal of Health Communication*, 17(3), 30-54.
- Sørensen, K., Broucke, S.V.den., Fullam, J., Doyle, G., Pelikan, J., Slonska, Z, et al. (2012). Health literacy and public health: A systematic review and integration of definitions and models. *BMC Public Health*, 12(80).
- Şimşek, N. & Fidan, M. (2005). *Kurum Kültürü ve Liderlik*. Konya: Sebat Ofset Matbaacılık.
- U.S. Department of Health and Human Services, Office of Disease Prevention and Health Promotion. (2010). *National Action Plan to Improve Health Literacy*. Washington, DC: Author.
- Uğurlu, Z. (2011). Sağlık kurumlarına başvuran hastaların sağlık okuryazarlığının ve kullanılan eğitim materyallerinin sağlık okuryazarlığına uygunluğunun değerlendirilmesi. Doktora tezi, Başkent Üniversitesi, Ankara.
- Üçpunar, E. (2014). Yetişkinlerde işlevsel sağlık okuryazarlığı testinin uyarılma çalışması. Yüksek lisans tezi, Ankara Üniversitesi, Ankara.
- Weiss, B.D. (2003). *Health Literacy: A Manual for Clinicians*. Chicago, American Medical Association Foundation and American Medical Association.
- Weiss, B.D. (2009). *Health literacy and patient safety: Help patients understand*. Second edition, Chicago, American Medical Association Foundation and American Medical Association.
- Zarcadoolas, C., Pleasant A. & Greer D.S. (2005). Understanding health literacy: an expanded model. *Health Promotion International*, 20(2), 195-203.